

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У САМОСТІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ХОРОВОГО КЕРІВНИКА

Пушкар Лариса Федорівна,

старший викладач кафедри хореографії та музичного мистецтва
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0001-5390-7763

Коган Інна Петрівна,

концертмейстер кафедри хореографії та музичного мистецтва
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0001-9119-6624

Гламаздіна Олена Павлівна,

концертмейстер кафедри хореографії та музичного мистецтва
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
ORCID ID: 0009-0000-5641-8519

У статті розглядаються теоретичні аспекти проблеми формування професійних компетенцій у самостійній діяльності майбутнього хорового керівника за умов сучасного культурно-освітнього середовища. Завданнями дослідження є теоретичний аналіз наукових підходів щодо визначення характерних основних функцій диригента-хормейстера, показників розвитку його виконавських навичок у роботі з хором, професійних компетенцій як результату зростання фахових характеристик особистості хормейстера.

Визначено напрями диригентсько-хорової підготовки в процесі формування професійних компетенцій сучасного керівника хорового колективу в закладах вищої освіти мистецького спрямування. Зазначено, що оволодіння методичною та технологічною освітньою базою сприяє формуванню підготовки до самостійного пошуку шляхів для успішної професійної позиції та творчої активності. Наголошено, що для забезпечення результативності самостійної роботи здобувачів вищої освіти викладачу потрібно контролювати виконання завдань, спрямованих на опанування сучасних методів і прийомів музичної освіти, на різних етапах його реалізації. Аналізуючи й узагальнюючи теоретичні здобутки, спираючись на особисті надбання, зробили спробу узагальнити найбільш ефективні умови розвитку професійних компетенцій хормейстерів.

Такий підхід дасть змогу уникнути прогалин у формуванні професійних досягнень здобувачів вищої освіти, забезпечити і спрямувати навчальний процес на формування комплексу спеціальних базових знань, необхідних мистецьких умінь і практичних навичок майбутніх хормейстерів на основі розвитку й удосконалення особистісних професійних компетентностей: виконавських, педагогічних, організаційних, просвітницьких, комунікативних тощо, які забезпечують ефективність практичної професійної виконавської та педагогічної діяльності у сфері музичної освіти й науки.

Ключові слова: професійні компетенції, самостійна діяльність, мотивація, хорове виконавство, творча активність, вокально-хорова робота.

Pushkar Larysa, Kohan Inna, Hlamazdina Olena. Formation of professional competences in the independent activity of the future choir director

The article considers the theoretical aspects of the problem of the formation of professional competences in the independent activity of the future choir director under the conditions of the modern cultural and educational environment. The tasks of the research are the theoretical analysis of scientific approaches to determine the characteristic main functions of the conductor-choirmaster, indicators of the development of his performance skills in working with the choir, professional competencies as a result of the growth of the professional characteristics of the choirmaster's personality.

The directions of conducting and choral training in the process of forming the professional competences of the modern choral team leader in institutions of higher education of the artistic direction have been determined. It is noted that mastering the methodical and technological educational base contributes to the formation of preparation for independent search of ways for a successful professional position and creative activity. It is emphasized that in order to ensure the effectiveness of the independent work of students of higher education, the teacher needs to monitor the performance of tasks aimed at mastering modern methods and techniques of music education at various stages of its implementation. Analyzing and summarizing theoretical achievements, relying on personal assets, an attempt was made to summarize the most effective conditions for the development of professional competencies of choirmasters.

This approach is able to avoid gaps in the formation of professional achievements of higher education seekers, to ensure and direct the educational process to the formation of a set of special basic knowledge, necessary artistic skills and practical skills of future choirmasters based on the development and improvement of personal professional competencies: executive, pedagogical, organizational, educational, communicative, etc., which ensure the effectiveness of practical professional performing and pedagogical activities in the field of music education and science.

Key words: professional competences, independent activity, motivation, choral performance, creative activity, vocal and choral work.

Вступ. Актуальність статті зумовлена потребою сучасної системи підготовки хороших диригентів у детальному вивченні професійних виконавських навичок і засобів їх формування. Беручи до уваги практичну роботу з хором колективом, майбутній спеціаліст опанує низку завдань, що є складниками його професійної діяльності. Майстерність диригента визначається не лише рівнем знань, умінь і навичок майбутніх фахівців, а й синкретичними та взаємозумовленими компетенціями в процесі здобуття ними вищої освіти.

Матеріали та методи. Формування професійних компетенцій майбутнього хормейстера в системі фахової музичної освіти пов'язане з активною пошуковою діяльністю студентів, оскільки право на вільний вибір, реалізацію творчого потенціалу в практичній діяльності в умовах інноваційних процесів може бути основним складником виконавського напрямку. У перебігу постійного вдосконалення теоретичних знань з основного предмета спеціалізації та практичного досвіду збагачуються музичні потреби особистості, розширюється кругозір і зростає духовна культура загалом. Безперервні мистецькі пошуки притаманні творчій особистості та сприяють постійному зростанню інтересу до діяльності.

Так, О. Михайличенко окреслює важливі закономірності музичного навчально-виховного процесу, які проявляються в єдності й взаємодії музичного виховання та загального розвитку людини; у зв'язку між рівнем музичного розвитку особистості й характером її практичної творчої діяльності; у поєднанні загальної мети виховання та конкретних музично-виховних завдань; у єдності методів музичного виховання й самовиховання; взаємозв'язки між можливостями особистості та природою виховних впливів [1, с. 80–82].

Невід'ємною частиною професійної підготовки педагога-хормейстера, пов'язаною з широким спектром майбутньої практично-педагогічної роботи хорового керівника, у поєднанні власне музичної, загальнокультурної та психолого-педагогічної діяльності є музичне виконавство в різних його видах (хорове, вокальне, інструментальне тощо). Водночас ускладнення соціально-педагогічних завдань вимагає більш гнучкого типу мислення, володіння широким комплексом знань, умінь і навичок разом із високорозвиненими професійними якостями, які в результаті становлять основу професійно-педагогічної підготовки хорового керівника в закладах вищої освіти.

Тож актуальність досліджуваної теми зумовлена зростанням вимог до якісного рівня освітнього середовища, у якому сучасний фахівець мистецької спеціалізації, у тому числі хормейстерської, на думку І. Лошкової, має бути не лише творчою особистістю, а й фахівцем-професіоналом, спроможним оперативно адаптуватися до змін на ринку праці.

У музикознавчій сфері з проблеми дослідження професійної компетенції педагога-музиканта накопичено певний експериментальний матеріал із різних аспектів удосконалення процесу підготовки хормейстерів загалом і формування їхніх професійних компетенцій зокрема. Основу методології музичного виконавства становлять теоретичні здобутки, аналітичні розробки,

монографії й насамперед практичний педагогічний досвід видатних представників вітчизняного хорового мистецтва (Л. Качуринець, Л. Василевська-Скупа, А. Мархлевський, В. Палкін, Т. Смирнова, С. Шип, П. Ковалик, І. Заболотний, Є. Карпенко) з диригентсько-хорових навчальних дисциплін. Також вагомий внесок у розроблення проблеми диригентсько-хормейстерської майстерності зробили М. Колесса, О. Бенч-Шокало, В. Краснощоківа, А. Лащенко, С. Горбенко, А. Козир, А. Кречківський, О. Стахевич, А. Болгарський, Л. Костенко, Г. Сагайдак, К. Пігров. У власних розвідках вони зазначили пошук шляхів і вдосконалення процесу фахової підготовки хормейстерів до продуктивної професійної діяльності.

Ефективним процесом професійного зростання майбутнього фахівця, опікувалися видатні дослідники: А. Козир, О. Отич, Г. Падалка, Т. Танько, О. Лобова, Г. Ніколаї, О. Ломакіна, В. Тиможинський, О. Олексюк, П. Шиманський, В. Гаврилюк, І. Чемерис, О. Ростовський, Н. Миропольська, О. Рудницька, А. Маркова, О. Щолоківа, В. Чепелюк та інші, а також представники зарубіжного наукового досвіду: Д. Макклелланд, Т. Гілберт, Дж. Гілфорд.

У педагогічній практиці актуальними є проблеми формування професійних компетенцій як багатовимірного феномена, розкриттю якого присвячені здобутки вчених: Н. Бібік, О. Пометун, В. Болотова, Т. Добутько, В. Петрук, О. Савченко, І. Михайличенка, В. Серіківа, А. Семенова, А. Ващенко та ін.

Вивчення наукових джерел у рамках цієї проблеми дало змогу нам висновувати про недостатню розробленість зазначеної теми. Для вирішення поставлених завдань використано теоретичні методи дослідження: вивчення психолого-педагогічних, мистецтвознавчих матеріалів і публікацій, аналіз та узагальнення умов формування професійних компетенцій у самостійній роботі майбутніх хормейстерів.

Результати. Компетенції – це внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, системи цінностей і відношень), які згодом стають актуальними в компетентностях фахівця [2, с. 85–86]. У процесі професійної діяльності вони трансформуються в особистісні якості людини, відповідно, переходять у компетентності з мотиваційними, смисловими, регуляторними складниками.

На думку Є. Карпенка, здобувачі вищої освіти мистецького напрямку мають оволодіти професійними компетенціями для успішної творчої діяльності, серед яких:

- шляхи створення хорового колективу;
- розвиток вокального слуху;
- володіння однією з найскладніших у музично-виконавському мистецтві технікою диригування;
- здатність читання хорових партитур;
- оволодіння знаннями аранжування хорових творів;
- уміння організовувати репетиційний процес;
- мистецтво створення позитивного психологічного клімату в хоровому колективі на різних етапах і видах діяльності;

– уміння ефективно використовувати педагогічні прийоми в практичній діяльності [3, с. 7].

На заняттях у хоровому класі студенти засвоюють різноманітний хоровий репертуар, закріплюють набуті в процесі вивчення низки спеціальних дисциплін (диригування, хорознавства, читання хорових партитур тощо) теоретичні знання. Завдяки репетиційній роботі й концертній діяльності формуються та вдосконалюються різні технічні прийоми виконавської майстерності. Успішність використання студентами хорового мистецького потенціалу в процесі формування професійних компетенцій є важливим чинником удосконалення індивідуальних креативних умінь, творчої ініціативи в пошуку й упровадженні ефективних підходів до художньо-виконавської діяльності.

Професійні компетенції формуються в майбутніх хормейстерів у перебігу освоєння фахових дисциплін, таких як: теорія та методика викладання світової художньої культури; теорія та методика музичної освіти; основи дослідницької діяльності диригента-музиканта; музична психологія; основи музичної педагогіки; диригування; сольфеджіо; основи вокальної підготовки; хоровий клас; теорія музики; основи інструментальної підготовки.

Варто зазначити, що в професійній підготовці фахівців музичного хорового мистецтва з метою моделювання майбутньої професійної діяльності недостатньо повно використовується потенціал дисциплін вокально-хорового циклу (постановка голосу, хорове аранжування, диригування й хоровий спів), які, на наш погляд, мають значні можливості для формування професійних компетенцій здобувачів вищої освіти.

У наукових дослідженнях сучасних фахівців щодо впровадження нових форм і методів професійної підготовки майбутнього хормейстера звернена увага на самостійну пізнавальну роботу студента, адже організація різновидів вокально-хорової діяльності свідчить про різноміжні можливості цього процесу оволодіння комплексом

фахових компетенцій і системою музично-теоретичних знань. Самостійну систематичну, цілеспрямовану діяльність майбутнього фахівця з урахуванням сформованих мотивів учні й педагоги-практики (О. Бондаревська, А. Бугра, В. Довганець, Г. Захарова, Д. Брукс, Дж. Тейлор, К. Тернер, Дж. Хармер, С. Хіл) розглядають як одну з вирішальних умов підвищення освітньої якості, вона стає потребою до постійного самовдосконалення та всіляко сприяє розвитку особистості.

Самостійна робота, на думку Л. Бірюкової, є вершиною становлення професійної зрілості майбутнього хормейстера, завершальним етапом розв'язання навчально-виховних завдань [4, с. 136].

Необхідно звернути увагу на той факт, що внутрішня мотивація студента до самостійної творчої роботи, за висловом професора О. Рудницької, де кожний суб'єкт «стає творцем нових елементів культури» [5, с. 17], сприяє становленню таких професійних компетенцій:

– формування технологічного мислення педагога-музиканта (у процесі роботи над вокально-хоровим твором у студента кристалізується увага до процесів вокального звукоутворення та звукознавства, співочої дикції та інших параметрів вокально-хорової звучності);

– формування оціночно-аналітичних навичок (хормейстер проводить цілеспрямовану порівняльну роботу якісних параметрів власного й колективного звучання);

– формування досвіду контролю й саморегуляції (хоровий спів у колективі сприяє вдосконаленню індивідуальних співочих відчуттів, серед яких – слухові, м'язові, вібраційно-резонаторні відчуття, функції контролю й моделювання вокального процесу загалом);

– формування навичок педагогічного контролю та діагностики (у процесі вокально-хорової діяльності в хормейстера розвивається вокальний слух, контроль за звуковисотною та ритмічною стороною музичного твору, вокальний стиль і принципи звукоутворення,

Рис. 1. Види фахових знань для набуття практичного досвіду в когнітивній діяльності майбутнього хормейстера

володіння вокальним диханням, чистотою співочої дикції, різними видами хорового ансамблю тощо);

– формування творчої самостійності й художньої артистичності (під час виконання хорового репертуару відтворюється широкий спектр індивідуальних якостей особистості, серед яких – творча воля виконавця, активна особистісна позиція, самостійність тощо).

У педагогічних дослідженнях О. Михайличенко пропонує дві форми організації навчальної діяльності: репродуктивну (стандартне сприймання й засвоєння матеріалу) і продуктивну (аналітичне сприймання й усвідомлення змісту діяльності). Саме продуктивна організація занять передбачає самостійну роботу й залучення до активної самопідготовки студентів у позаурочний час з метою забезпечення результативності навчального процесу [1, с. 118].

Разом із тим сучасні життєві обставини засвідчують, що ті знання, якими студент оволодів самостійно, шляхом власному досвіду, думки й наполегливості, ста-

ють міцним здобутком майстерності майбутніх диригентів-хормейстерів. Саме тому вищі освітні заклади поступово переходять від репродуктивної діяльності до керівництва самостійною пізнавальною роботою здобувачів вищої освіти.

Педагогічний потенціал диригентсько-хорових дисциплін полягає в інтеграційному зв'язку предметів диригентсько-хорового циклу з п'яти напрямів професійної підготовки майбутнього хормейстера (музично-теоретичний, технологічний, дослідницький, виконавський, педагогічний), які пов'язані зі структурними компонентами самостійної діяльності студента. Підвищення ефективності формування професійних компетенцій у процесі самостійної роботи здобувачів вищої освіти багато в чому залежить від правильно підібраних тренувальних вправ і різномірних завдань хорового циклу, у результаті якого розвиваються фахові навички (див. рис. 2).

Накопичення й поглиблення знань, навичок і вмій формують у студентів потребу в нових знаннях, уміння

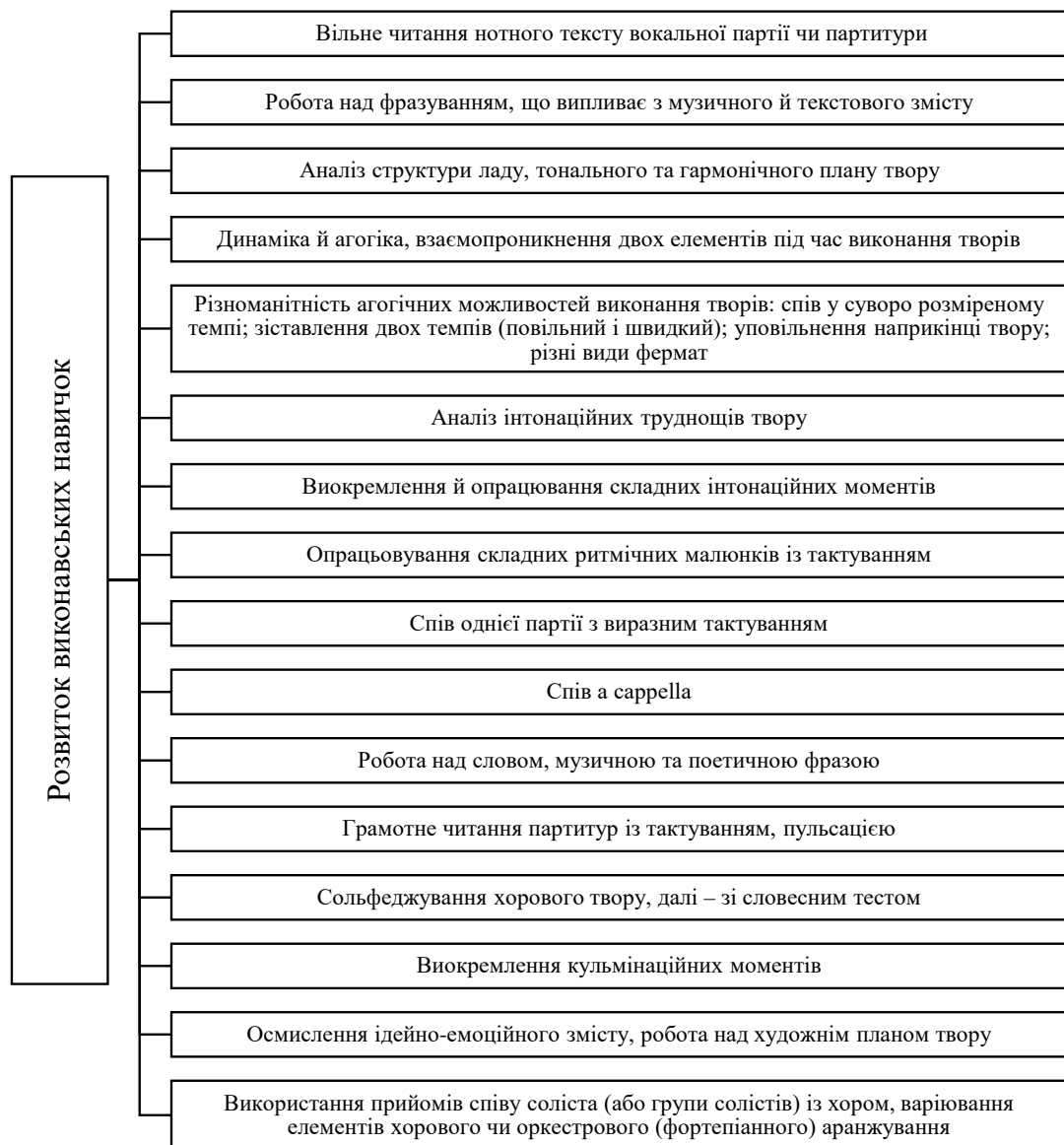

Рис. 2. Розвиток фахових навичок

знайти індивідуальний підхід до того чи іншого завдання, критично оцінювати поданий музичний матеріал, уміти висловлювати власну думку в питаннях інтерпретації твору, його диригентського втілення. Проте вже на цьому етапі варто прищеплювати студентам навички самостійного використання необхідних засобів для вирішення нагальних мистецьких питань.

У результаті освітнього процесу з хорових навчальних дисциплін майбутній фахівець здатний свідомо сприймати й засвоювати диригентські навички під час вирішення кола технічних і виконавських завдань, контролювати власні дії як на уроці, так і в самостійній роботі. З іншого боку, володіння прийомами диригентської техніки є підґрунтям для самостійного освоєння нових навичок. Наприклад, аналіз хорової партитури а caprella чи партитури з інструментальним супроводом потрібно розглядати від загального до детального: поетичний та інтонаційний зміст твору, жанрові особливості, тематизм, мелодика, гармонія, агогіка, динаміка, хоровий виклад тощо.

У процесі самостійної роботи над хоровою партитурою формується відповідальність студента за здійснений вибір, інтенсифікується процес усвідомлення набутих знань і формування професійних навичок [6, с. 6].

Освоєння навчальних дисциплін хорового циклу має забезпечити формування в здобувачів вищої освіти академічних, соціально-особистісних і професійних компетенцій.

Вимоги до професійних компетенцій майбутнього спеціаліста:

– використовувати оптимальні методи, форми, засоби навчання в галузі хорової музичної освіти (створення первісного уявлення про художні образи в поетичному та нотному текстах; виконання хорової партитури на фортепіано; вокальне виконання голосів усіх хорових партій; музично-теоретичний аналіз, вокально-хоровий розгляд хорової партитури та створення виконавського трактування – інтерпретації);

– організувати та проводити виховні заходи (формування професійно-особистісних якостей, організаційська воля, управлінські здібності, комунікабельність тощо);

– займатися самоосвітою й самовдосконаленням професійної діяльності, розвивати творчі дослідницькі навички (наприклад, розкрити суть творчої роботи композитора та поетичного слова, знайти відповідність композиційних рішень: порівняння, зіставлення, аналізу, синтезу, абстракції, узагальнення з позицій музи-

кознавця, вокаліста, інструменталіста, педагога диригента-хормейстера);

– організувати цілісний педагогічний процес з урахуванням сучасних освітніх технологій і педагогічних інновацій.

Варто зазначити, що значну частку змісту теоретичних дисциплін студент-музикант освоює в процесі самостійної роботи. Тематика охоплює питання історичного, спеціально-теоретичного, методичного характеру. Особливий інтерес майбутніх хормейстерів сконцентрований на оволодінні педагогічним досвідом провідних хорових диригентів. Результати самостійної роботи майбутній фахівець може подати у вигляді письмової анотації на вокально-хоровий твір, реферат, дослідницький проект, доповідь, наукову статтю тощо.

Професійні компетенції здобувачів вищої освіти мистецького напрямку формуються впродовж навчального процесу та вдосконалюються протягом усього професійного життя керівника хорового колективу. Теоретичний складник дослідження полягає в розширенні наукових уявлень про зміст професійної компетенції хормейстерів, що дає змогу розглядати її компоненти як умови, що впливають на результати навчання та визначають ефективність формування професійних компетенцій майбутнього керівника хору. У сучасних умовах формування професійної компетенції визначає не тільки результат, а й процес забезпечення безперервної навчальної діяльності.

Одержані результати дослідження можуть сприяти подальшому вдосконаленню ефективної підготовки майбутніх хормейстерів до самостійної інноваційної творчої діяльності.

Висновки. Таким чином, для формування професійних компетенцій хормейстери повинні володіти комплексом знань, умінь і навичок вокально-хорового виконавства: упевнено орієнтуватися у сфері мистецтва, мати достатні базові знання, які дають змогу узагальнити отриману інформацію, формулювати й висловлювати власну думку з питань мистецької галузі. Цей процес супроводжується вивченням термінологічної, методичної та теоретичної бази, розвитком вокального слуху й навичок хорової діагностики, володінням диригентською технікою, прийомами аранжування хорових творів тощо. Тому належну увагу варто приділяти підготовці майбутнього хормейстера на етапі його професійного вдосконалення в закладах вищої освіти, актуалізувати творчу мотивацію фахівців до самостійного наукового пізнання.

Література:

1. Михайличенко О.В. Основи загальної та музичної педагогіки: історія та теорія : навчальний посібник. Суми : Козацький вал, 2009. 208 с.
2. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 222 с.
3. Заболотний І.П., Карпенко Є.В., Матвієнко Т.В. Робота з хором : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня. Суми : ФОП Цьома С.П., 2023. 114 с.
4. Бірюкова Л.А. Підготовка вчителя музики до роботи з хором : навчально-методичний посібник. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. 240 с.
5. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О.П. Рудницька та ін. ; заг. ред. О.В. Михайличенко, редактор Г.Ю. Ніколаї. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. 255 с.

6. Карпенко Є.В. Алгоритми самостійної роботи студента в процесі вивчення хорового аранжування : методичні рекомендації до робочої програми з хорового аранжування для здобувачі вищої освіти другого (магістерського) рівня. Суми : ФОП Цьома С.П., 2021. 64 с.

References:

1. Mykhailychenko O.V. (2009). *Osnovy zahal'noyi ta muzychnoyi pedahohiky: istoriya ta teoriya* [Basics of general and musical pedagogy: history and theory]: Study guide. Sumy: publishing house «Cossack Val», 208 p. [in Ukrainian].
2. *Slovyk-dovidnyk z profesiynoyi pedahohiky* [Dictionary-handbook of professional pedagogy] / Ed. A.V. Semenova. Odesa: Palmyra, 2006. 222 p. [in Ukrainian].
3. Zabolotnyi I.P., Karpenko E.V., Matvienko T.V. (2023). *Robota z khorom*. [Work with a choir]. Educational and methodological guide for students of higher education of the first (bachelor) level. Sumy: FOP Tsyoma S.P. 114 p. [in Ukrainian].
4. Biryukova L.A. (2011). *Pidhotovka vchytelya muzyky do roboty z khorom*. [Preparation of a music teacher to work with a choir]: educational and methodological manual. Sumy: Sumy DPU named after A.S. Makarenko. 240 p. [in Ukrainian].
5. *Mystets'ka osvita v Ukrayini: teoriya i praktyka*. [Art education in Ukraine: theory and practice] / O.P. Rudnytska [and others]; general ed. O.V. Mykhailychenko, editor G.Yu. Nikolai. Sumy : Sumy DPU named after A.S. Makarenko. 2010. 255 p. [in Ukrainian].
6. Karpenko E.V. (2021). *Alhorytmy samostiynoyi roboty studenta v protsesi vyvchennya khorovoho aranzhuvannya*. [Algorithms of the student's independent work in the process of studying choral arrangement]. Methodical recommendations for the work program on choral arrangement for students of higher education of the second (master's) level. Sumy : FOP Tsyoma S.P. 64 p. [in Ukrainian].